

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Oddělení celoživotního vzdělávání

Závěrečná práce

**ŠIKANA A JEJÍ NÁPRAVA
V MALÉM TŘÍDNÍM KOLEKTIVU**

Autor: Mgr. Eva Bradáčová

Vedoucí práce: Mgr. Renata Jandová

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji závěrečnou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své závěrečné práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 17. května 2016

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Renatě Jandové za pomoc, podporu a četné rady, které mi poskytla při řešení závěrečné práce.

Anotace

Závěrečná práce se zabývá tématem šikany v malém třídním kolektivu na malé vesnické škole. V úvodu je čtenář seznámen s problematikou šikany- definicí pojmu, jejími stadii, formami- a je nastíněn postup při její diagnostice a nápravě.

Praktickou část práce lze rozdělit na dva podcelky. První z nich porovnává výskyt šikany na malých a velkých školách. Druhý podcelek se potom již zaměřuje na práci s malým kolektivem a na aktivity, které by měly vést ke zmírnění projevů šikany v konkrétní třídě. Součástí tohoto celku je i porovnání stavu před a po užití těchto aktivit.

Klíčová slova: šikana, malý třídní kolektiv, diagnostika skupiny, sociometrické setření, dotazníkové setření, aktivity proti šikaně

Abstract

The introduced theses deals with the theme of bullying in a small class of a small village school. At the beginning the reader is introduced to the term of bullying- the definition of the term, its stages and forms- and the procedure of diagnostics and rectification is outlined there.

The practical part can be divided into two parts. The first compares the presence of bullying at small schools in contrast with the large school. The second part focuses on practical work and activities that should lead to the alleviation of bullying in the concrete classroom. This part also contains the comparison of class conditions before and after the usage of these anti- bullying activities.

Key words: bullying, a small class, diagnostics of a small group, sociometric survey, questionnaire survey, anti- bullying activities

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Co je to šikana?	9
2.1	Definice pojmu šikana	9
2.2	Protagonisté šikany	11
2.2.1	Agresor.....	11
2.2.2	Oběť	12
2.2.3	Skupina, kolektiv	13
2.2.4	Pedagog	13
2.2.5	Rodina	14
2.3	Stadia šikanování	15
2.3.1	Zrod ostrakismu	15
2.3.2	Fyzická agrese a přitvrzování manipulace	15
2.3.3	Vytvoření jádra agresorů	16
2.3.4	Většina přijímá normy agresorů	16
2.3.5	Totalita neboli dokonalá šikana	16
2.4	Důsledky šikanování	17
2.5	Formy šikany	17
2.6	Prevence šikany	19
2.6.1	Instituce poskytující pomoc a poradenství v oblasti šikany	20
2.7	Postup při řešení šikany	22
2.7.1	Diagnostika	22
2.7.2	Řešení šikany- náprava	23
3	Šikana na malých a velkých školách	24
4	Diagnostika skupiny- stav před záchytem	27
4.1	Kolektiv třídy	27
4.2	Sociometrické šetření	29
4.3	Dotazníkové šetření	31
5	Aktivity proti šikaně	33
5.1	Rozbitý talíř	33
5.2	Tabulka konfliktů	33
5.3	Komunitní kruh	34
5.4	Společná debata nad novými třídními pravidly	34

5.5	„Lavičková“	35
5.6	Kdo je to?	35
6	Diagnostika skupiny- stav po nápravě	37
6.1	Sociometrické šetření	37
6.2	Dotazníkové šetření	38
7	Závěr	39
8	Seznam použité literatury	41
9	Přílohy	43

1 Úvod

Cílem této práce je ověřit, zda je možné v období šesti měsíců zmírnit projevy šikany v malém kolektivu třetí třídy školy vesnického typu.

Šikana je fenoménem dnešní doby, neustále se o ní hovoří, bylo mnohé napsáno, nicméně na pedagogických fakultách není stále vymezený dostatečný prostor k tomu, seznámit studenty s tím, jak postupovat, pokud se šikana někdy v budoucnu objeví i u nich ve třídě a oni budou v postavení, kdy ji musí jednoznačně a rázně řešit.

Je to problém velmi často skrytý, který se objeví náhodou a šikana už nějakou dobu v kolektivu probíhá. Málokterá oběť si umí o pomoc říci otevřeně hned po prvním konfliktu.

Domnívám se, že v menším třídním kolektivu, který se na malých školách vyskytuje, je prevence šikany a její případné řešení jednodušší, a to právě pro malý počet žáků ve třídě. Pokud má učitel na starost třináct dětí, potom má také více času a možností všímat si změn v jejich projevech, náladách a celkově se může zaměřit na fungování jednotlivců i kolektivu jako celku. A tyto jednotlivce výrazně snadněji ovlivňovat a tím ve třídě vytvářet příznivé klima.

Druhým cílem, souvisejícím velmi úzce s tím prvním, je ověřit předpoklad, že na velkých školách, s větším počtem dětí ve třídě, se projevy šikany vyskytují mezi dětmi mnohem častěji, než na školách malých, kde se děti mezi sebou navzájem často znají lépe, protože většinou pocházejí z jedné vesnice nebo vesnice blízké a mohou tak společně trávit více času než děti ve městě, které jsou zřídka v kontaktu mimo školní vyučování.

Zároveň prostředí velkých škol a velký počet dětí ve třídách dle mého může agresorům poskytnout pocit větší anonymity. Předpokládám, že

větší kolektiv také znamená složitější vazby mezi jednotlivými členy skupiny a také více možností vybrat si oběť.

2 Co je to šikana?

2.1 Definice pojmu šikana

Dříve než začneme hovořit o šikaně, měli bychom si ujasnit, co vlastně daný pojem znamená. Každý z nás se s šikanou v určité formě alespoň jednou v životě setkal, nicméně definovat, co přesně toto označení znamená, není jednoduché. Zaměřme se teď na šikanování v rámci školy.

Tak například Kolář (2011) ve své knize uvádí, že šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve skupině, v důsledku čehož je poškozováno zdraví jednotlivce, ale i skupin. Tentýž autor dále zmiňuje zajímavý fakt, totiž ten, že šikanování je všudypřítomné a člověka provází celý život. Může se objevit v rodině (nejčastěji mezi sourozenci, ale také mezi partnery), pokračuje ve školce a na dalších stupních vzdělávání. Objevuje se v zájmových skupinách i v zaměstnání. [7]

Dle Koláře existují tři různá hlediska, jak lze šikanování chápat. Prvním hlediskem je tzv. behaviorální pohled, kdy autor označuje šikanování jako nemocné chování. Je to nejčastější pohled na šikanu. Sem patří fyzická a slovní agrese, zastrašování zbraněmi, krádeže a ničení věcí, násilné a manipulativní příkazy nebo tzv. izolace, ignorace a zesměšňování oběti (např. hanlivými obrázky nebo pomocí „poezie“). Dalším je tzv. psychodynamický pohled- šikanování jako závislost. Zde autor uvažuje nad určitou vazbou mezi agresorem a obětí. Tvrdí, že útočník i šikanovaný jsou na sobě závislí, ale může se objevit i jednostranná závislost. I nadále platí, že vztah mezi zúčastněnými je nerovnoprávný. A konečně podle sociálně-psychologického pohledu je na šikanování nahlíženo jako na poruchu vztahů ve skupině. Nejde pouze o vztah agresor- oběť, ale o kontext vztahů konkrétní skupiny. [8]

Říčan (1995) uvádí překlad francouzského slova *chicane*, které znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. [10] Dále zmiňuje definici britských vědců, která upřesňuje pojem školní šikany. Ta říká, že jako šikanu lze označit takové chování, kdy jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné se samo bránit. Dále lze jako šikanu označit opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. [10]

Bendl (2003) nahlíží na problematiku podobně. Tvrdí, že šikanu lze definovat jako fyzické, psychické nebo dokonce kombinované ponižování (až týrání) slabších jedinců jedinci silnějšími. Jedná se o chování, jehož cílem je druhému ublížit (agrese je sama o sobě cílem jednání, ne prostředkem k dosažení nějakého konkrétního zisku), ohrožit ho nebo zastrašit. [1]

Všichni autoři se ale shodují v tom, že se jedná o úmyslné jednání, které se opakuje a jehož hlavním rysem je nepoměr sil mezi agresorem a obětí.

Bývá problémem odlišit šikanu od běžného a ve škole všudypřítomného škádlení. Podle Tupého (2011) škádlení motivuje děti k další vzájemné komunikaci, naopak důsledkem šikany je prohlubující se nepřátelství a snaha oběti se příště podobným aktivitám vyhnout. [12] Podobně Kolář (2001) vidí hlavní rozdíl v tom, že aktivita je zábavou pro všechny zúčastněné, role vítěze a poraženého se střídají, protagonisté aktivitu ukončí, pokud vycítí, že pro druhou stranu přestává být příjemná. [7]

Je velmi důležité si uvědomit, že u těžších forem šikany, např. ve formě fyzického násilí, je pravděpodobné, že se jedná rovněž o spáchání přestupku (za který odpovídá žák od 15 let) nebo přímo

trestného činu. Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění vydírání, omezování osobní svobody, útisku, ublížení na zdraví apod.

Ředitel školy má v těchto případech povinnost o spáchání přestupku, trestného činu nebo provinění informovat příslušné orgány (Policii ČR). [15]

2.2 Protagonisté šikany

Dle Říčana (1995) lze s mírnou nadsázkou za aktéry šikany označit všechny, kteří jsou v nějakém spojení se třídou- všechny zaměstnance školy (učitele, ředitele, školníka), rodiče a další žáky školy. Dále také širší veřejnost, například úřady, jimž škola podléhá, nebo veřejnost v daném místě, ti všichni, kteří se také podílejí na vytváření klidné a bezpečné atmosféry. [10]

V této kapitole se zaměřím na agresory, oběti, skupinu, pedagogy a rodinu.

2.2.1 Agresor

Nelze samozřejmě tvrdit, že je odpověď na otázky typu: *Jaké jsou děti, které šikanují své okolí?* nebo *Podle čeho je poznáme?*, jednoznačná. Nicméně lze vysledovat určité znaky v osobnostních charakteristikách agresorů.

Po fyzické stránce jsou to většinou nadprůměrně tělesně zdatní a silní jedinci. Někdy je ale tato charakteristika bezpředmětná, poněvadž nedostatek tělesné síly může být vyvážen inteligencí, která ve spojení s bezohledností a krutostí posune jedince do role agresora.

Po duševní stránce jde o děti se silnou touhou po dominanci, ovládnutí druhých a bezohledném prosazování se. Často se nabízí myšlenka, že si týráním kompenzují nějaké své vlastní nedostatky- mindráky, ale

opak je pravdou. Velmi často jsou to jedinci sebejistí a neúzkostní.
[10]

Opakovaně se v osobnostních rysech agresorů objevují motivy jako je pocit moci nad druhými nebo nedostatečně rozvinuté sebevědomí.
[11] Může se přidružit nedostatek soucitu s obětí. Jsou neschopní nebo pouze neochotní s obětí prožít její bolest. [2]

Říčan dále dodává, že agresivita se vytváří v předškolním věku a při tomto vývoji mají svou nezastupitelnou roli temperament a impulzivita. Nicméně samy o sobě nevedou k rozvoji agresivního chování. Velkou roli hraje způsob výchovy- nedostatek vřelého zájmu o dítě, citový chlad, ponižování nebo prudké výbuchy negativních citů. Pokud se k tomuto přidá navíc ještě tolerance násilí vůči kamarádům či sourozencům, či dokonce pochvala za toto násilné chování, v němž rodiče vidí prostředek k dosahování cílů, je výchova malého dravce- tyрана- dokonána. [10]

Jak tvrdí Vágnerová (1999), velmi často se agrese tyрана pojí s jeho podezíravostí vůči okolí. Takový jedinec promítá do ostatních své vlastní postoje a sklony ubližovat druhým. Podezírá je z toho, co má tendenci dělat sám. [13]

2.2.2 Oběť

Tím hlavním a nejpodstatnějším zjištěním je, že obětí šikany se může stát opravdu kdokoli.

Nejjednodušší a nejlogičtější riziko spočívá v tělesné slabosti nebo neobratnosti, v odlišnosti zjevu (barva vlasů, obezita a podobně), původu v sociálně slabé rodině (chybí oblečení a vybavení, které by bylo pro skupinu dostatečně dobré) či odlišné barvě pleti.

Oběť šikany bývá tichá, plachá, citlivá osobnost, která se špatně prosazuje mezi vrstevníky. Často trpí nízkým sebevědomím, je

submisivní. Bývají to děti, které snadno ztratí kontrolu nad svým chováním a v okamžiku šikanování tak poskytují zábavnou podívanou přihlížejícím.

Z výše uvedeného vyplývá, že obětí se stává dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružit, je to jakýsi outsider třídy. [10]

Drtilová v Erbově publikaci rozděluje oběti do tří skupin, ve kterých přehledně shrneme předešlou obsáhlou charakteristiku Říčana. První skupinou jsou lidé slušní, kvalitní, nositelé toho dobrého, co civilizace nabízí. Do druhé skupiny řadí ty, u kterých lze vyzorovat zvýšenou hladinu úzkosti. A konečně třetí skupina je tvořena potomky neagresivních nebo příliš úzkostných rodičů. [3]

2.2.3 Skupina, kolektiv

Můžeme tvrdit, že většině dětí je agrese nepříjemná a v zásadě ji odsuzují. Nicméně pokud se bezpráví děje někomu, kdo jim osobně není sympatický, mohou agresi schvalovat a k agresorovi dokonce cítit sympatie. Na druhou stranu lze ale z právě řečeného vyvodit fakt, že pokud není agresor skupině sympatický, nedovolí mu skupina ubližovat oběti.

Zajímavá fakta přináší opět Říčán ve své publikaci (1995), kde tvrdí, že co do sympatií jsou agresori i oběti dětem méně příjemní. Ještě zajímavější je fakt, že chlapečtí agresori jsou v kolektivu méně sympatičtí než oběti, kdežto u dívek- agresorek je tomu právě naopak. [10]

2.2.4 Pedagog

I přesto, že je šikana velmi závažným problémem, mají někteří učitelé sklon ji ignorovat a na svých vlastních školách podceňovat. Objevují se postoje typu: Ať si to děti mezi sebou vyříkají samy, Když něco udělám, bude se šikana příště více tajit apod.

Velkým problémem, který je asi největší překážkou k tomu, jednotlivé případy vyšetřit a kázeňsky zvládnout, je nedostatečná odborná příprava učitelů a podmínky. [10]

Dle Koláře (2000), aby mohl kantor kladně působit na skupinu i jednotlivce, musí především porozumět sám sobě a musí znát své možnosti. Učitel musí být schopný ve třídě vytvořit atmosféru náklonnosti, vcítění, soucitu a porozumění.

Pokud se u něj ovšem objeví určité osobnostní nedostatky, jako je morální nezralost, nedostatek nadání pro pedagogickou práci, pochybná motivace k práci nebo dokonce výrazná patologie, pak autor tvrdí, že na svých svěřencích nevyhnutelně páchá škody. [6]

2.2.5 Rodina

Děti vědí, co si mohou dovolit, a poznají i vytyčené hranice chování, které už překročit nesmějí.

Rodina zásadně ovlivňuje výchovou charakter dítěte, neboť dítě přejímá stejné vzorce chování, jaké vidí doma.

V rodinách šikanujících žáků objevujeme jednak rozmazlující výchovný styl, a jednak (a to mnohem častěji) autoritativní výchovný styl. Děti z takových rodin trpí nedostatkem citové vřelosti, jsou zvyklé například na ponižující výchovné praktiky a nedostatek osobní svobody. [11]

Rovněž Kolář (2000) tvrdí, že agresori se často v dětství setkávají s brutalitou a agresí rodičů, a pak se logicky toto nepřátelské, tvrdé, kritické chování znevažující jejich vlastní důstojnost, snaží oplatit. [6]

I v rodinách šikanovaných dětí lze vytipovat určité faktory, které mohou (ale nemusí) zvyšovat riziko, že se dítě stane obětí. Dle Říčana a Janošové (2010) jsou to rodiny, které si drží odstup od svého okolí

(např. z náboženských důvodů, etnické odlišnosti) a pro jejich děti je z důvodu odlišných hodnot a zájmů těžší si v kolektivu najít spojence.

Mohou to být rodiny, které děti vedou k potlačení agrese. Takové dítě pak není schopné odrazit jakýkoli slovní, natož fyzický, útok.

V neposlední řadě jsou to rodiny silně puritánské ve vztahu k sexu, protože děti z těchto rodin jsou uváděny do rozpaků různými poznámkami na toto téma. [11]

2.3 Stadia šikanování

Michal Kolář popsal a definoval pět stadií šikany.

2.3.1 Zrod ostrakismu

V tomto stadiu se objevují převážně mírné psychické formy ubližování. Člen, který stojí na tzv. sociometrickém chvostu skupiny, se v této necítí dobře. Je neoblíbený a neuznávaný, ostatní ho v různé míře odmítají, nebaví se s ním a provádějí mu nejrůznější legrácky.

2.3.2 Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Důvodů, proč se v kolektivu rozvíjejí šikanogenní vztahy je více, mezi nejčastější dva ale řadí Kolář vzrůstající napětí v rámci skupiny, které vede k tomu, že vyčleněný okrajový člen začíná sloužit jako ventil, hromosvod. Napětí může být způsobené nejrůznějšími vlivy, například očekávaným testem, nebo konfliktem s učitelem. Druhým důvodem je fakt, že ve školním kolektivu se často setkává několik výrazně agresivních jedinců, často asociálních, kteří ve využití násilí vidí prostředek k uspokojování svých potřeb.

V tomto stadiu je velice důležitá soudržnost skupiny. Pokud existují ve skupině kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty (žáci mají negativní postoje k násilí a ubližování slabším), šikana v takovém kolektivu většinou nezakoření. Pokud je ale imunita celé skupiny narušena, a to z nejrůznějších důvodů (atmosféra rivalryity

a nepřátelství, lhostejné vztahy podobně), může šikana přerůst do dalších a závažnějších stadií.

2.3.3 Vytvoření jádra agresorů

Třetí stadium šikany můžeme označit jako klíčový moment. Role ve skupině jsou již víceméně rozděleny. Agresoři sami sebe pasují do role vedoucích skupiny, a pokud se proti nim ve třídě neobjeví silná pozitivní podskupina (která má ale nevýhodnou pozici- charakterově rovný žák ctí pravidla, mimo jiné také to, že se nežaluje), agresoři mohou nerušeně pokračovat v napadání oběti. Tou se logicky stává objekt ostrakizování.

2.3.4 Většina přijímá normy agresorů

V tomto stadiu ustupuje zcela do pozadí to, co říká pedagog. I mírní žáci se velmi často zapojí do týrání spolužáka. Vytváří se jakási alternativní identita, která je úplně poplatná normám vůdců skupiny. A která odporuje morálce.

2.3.5 Totalita neboli dokonalá šikana

Páté stadium můžeme označit jako stadium vykořisťování. Kolář zde rozděluje skupinu na dvě části- otrokáře (agresory) a otroky (šikanované). Lze již hovořit o naprosté absenci morálních hodnot, agresoři ztrácí poslední zbytky zábran, smysl pro realitu, zcela absentuje pocit viny.

V této fázi často dochází k provalení šikany a to právě v důsledku fyzického napadání a tím způsobeného zranění.

Nutné je dodat, že toto stadium se vyskytuje hlavně ve věznicích, vojenském prostředí a ve výchovných ústavech pro mládež.

Velkým problémem bývá v případech, kdy je agresorem na první pohled slušný žák, s dobrým prospěchem a kultivovaným projevem vzhledem k dospělým. V takovém případě bývají signály skrytého

volání o pomoc nevyslyšeny. Obzvláště jedná-li se o nesympatického, výukově slabého žáka. [8]

2.4 Důsledky šikanování

Šikana, která se po delší dobu vyskytuje skrytě nebo je pozdě odhalená, poznamenává všechny členy skupiny. Jako hlavní destruktivní účinky označuje Kolář tyto čtyři:

- Poškození fyzického psychického zdraví oběti. Toto může být trvalé, někdy dokonce ohrožuje i život oběti.
- Fixace antisociálních postojů u agresorů. Agresorovi nedal nikdo jasně najevo, co nesmí dělat, kde končí jeho svoboda a začínají práva druhého člověka. Jeho charakter je značně pokřivený a lze předpokládat, že jeho upevněné antisociální postoje ho připravují pro budoucí trestnou činnost.
- Ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny. Společnost by každému člověku měla zajistit ochranu před jakoukoliv formou násilí. V nemocném kolektivu se ale toto neděje, mravní i zákonné normy jsou beztrestně překračovány, agresori zůstávají bez trestu. Podobně mohou přistupovat k násilí a porušování zákona i v běžném životě. Apatie vůči těmto nešvarům je pro ně normální.
- Snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku. Šikana je překážkou pro výchovný a výukový růst skupiny, všechny výukový efekt je minimální. Všichni její členové jsou nějakým způsobem poškozeni. [6]

2.5 Formy šikany

Abychom mohli začít skupinu napadenou šikanou správně „léčit“, je nutné si uvědomit, o jaký typ nebo formu šikany se jedná. Pro přehlednost použiji Kolářovu klasifikaci forem šikany (2011):

- **Šikana podle typu agrese-** fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana (specifická forma psychické šikany).
- **Šikana podle věku a typu školy-** mezi předškoláky, žáky prvního, druhého a třetího stupně (učni, gymnazisty...), mezi vysokoškoláky.
- **Šikana z generového hlediska-** chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči dívkám a naopak.
- **Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení-školky s demokratickým vedením x školy s hierarchicko-autokratickým systémem.**
- **Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů-** šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených nebo například mentálně retardovaných žáků. [8]

Podrobněji bych se zmínila o dívčí šikaně a o kyberšikaně.

Dívčí šikana má totiž oproti šikaně mezi chlapci tři specifika: nabývá převážně psychické podoby (přímá a nepřímá verbální agrese a izolace), odehrává se v rámci blízkých a kamarádských vztahů (naopak u chlapců oběť často nepatří do okruhu přátel agresora) a častěji se zde objevuje závislost mezi agresorkou a její obětí (což je dáno právě vyžadovaným kamarádstvím). Pro všechny tyto důvody je velmi nelehké takovou formu šikany odhalit a správně ji řešit. [8]

Kyberšikana má také svá specifika. Jednoduše ji lze charakterizovat jako zneužití informačních komunikačních technologií (hlavně mobilních telefonů a internetu) za účelem poškození určité osoby nebo se snahou vyvést ji z rovnováhy. Taková šikana je anonymní (což umožňuje agresorovi dovolit si víc, než by si dovolil tvář v tvář oběti) a nezávislá na čase a místě (pro oběť je nemožné utéct, nebo se schovat). Zároveň padají obvyklé charakteristiky hlavních účastníků- agresor nemusí být fyzicky zdatný, nemusí to být „vůdce“ skupiny,

naopak oběť nemusí být outsiderem skupiny. Posledním a asi i nejdůležitějším faktorem je to, že kyberšikana je obtížně kontrolovatelná a velmi rychle šířitelná. [14]

2.6 Prevence šikany

Jak píše Říčan (1995) prevence šikany má své opodstatnění jak tam, kde k ní zatím nedochází (přesněji, kde ještě nebyla upozorována, protože jak již bylo řečeno, šikana je více méně všudypřítomná), tak tam, kde k ní již prokazatelně došlo, byla provedena náprava, a kde se pomocí preventivního programu snažíme o to, aby se problémy již neopakovaly. [10]

Fieldová (2007) formuluje dvanáct bodů, které tvoří jakousi osu prevence šikany ve škole. Zdůrazňuje, že tím nejdůležitějším je přestat si zakrývat oči a smířit se s tím, že šikana existuje všude. Škola musí pouze zvolit vhodnou strategii. A to právě pomocí těchto kroků:

- Vytvoření konkrétní celoškolské strategie.
- Vytvoření týmu, složeného z učitelů, výchovného poradce, studentů, rodičů apod.
- Vyšetřování šikany.
- Pěstování vztahů s veřejností pomocí žákovských knížek, webových stránek školy, přednášek a seminářů apod.
- Rozšíření vzdělávacích programů se zaměřením proti šikaně (na základních školách se soustředit převážně na třídní kolektiv).
- Proškolení studentů, personálu i rodičů, a to jak školiteli z řad zaměstnanců, tak odborníky zvenčí.
- Zlepšení fyzického prostředí (zajistit zvýšený dozor na tzv. „horkých místech“ nebo například možnost nahlásit anonymně šikanu).

- Vypracování postupů krizového řízení v případě, že se šikana objeví.
- Jasně definice následků při porušení pravidel.
- Nabídka individuální pomoci v rámci školy, pro rodiče i děti.
- Doporučení k externímu poradenství, pokud škola není schopná zvládnout problémy dítěte sama.
- Vyhodnocování za účelem úpravy a zlepšování preventivních programů. [4]

Říčan (1995) se s Fieldingovou téměř shoduje, ale objevuje se u něj ještě jeden významný faktor v procesu prevence šikany- podpora autority učitele. Autor uvádí, že významným milníkem v posílení učitelské autority je smíření se s faktem, že neexistuje tzv. dokonalý učitel. Takový, který zaujme učební látkou každé dítě ve třídě, v rámci třídy má lásku, respekt a důvěru všech, a problémy třídy dokáže vždy vyřešit po dobrém. [10]

Nicméně tím nejdůležitějším, co můžeme pro prevenci šikany udělat, je to, že se snažíme o zlepšování vztahů ve třídě, porozumění sobě i druhým, prohloubení sociálního citění a empatie, zvýšení komunitního potenciálu a demokratických postojů třídy. Prostě rozvíjet diskuzi. [9]

2.6.1 Instituce poskytující pomoc a poradenství v oblasti šikany

1. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Od roku 2013 je v platnosti Metodický pokyn na řešení problematiky šikany ve školách a školských zařízeních. Tento dokument uvádí konkrétní a ve školním prostředí využitelné metody a postupy. Zároveň specifikuje úlohu České školní inspekce a zřizovatelů v této problematice. Cílem je poskytnout pedagogickým pracovníkům informace k řešení problému.

2. Pedagogicko- psychologické poradny

Zajišťují nejen prevenci, ale také řešení výukových a výchovných potíží nebo forem rizikového chování, za účelem předcházení vzniku sociálně patologických jevů.

3. Střediska výchovné péče

Zpracovávají a realizují speciálně pedagogické programy pro třídní kolektivy na podnět školy nebo školského zařízení. Poskytují výchovně vzdělávací činnosti tak, aby předcházeli poruchám chování nebo aby dosáhli jejich nápravy

4. Organizace a programy primární prevence rizikového chování

Programy všeobecné, selektivní a indikované primární prevence rizikového chování zaměřené na oblast šikany a násilí mezi dětmi a mladistvými a páchané dětmi a mladistvými.

Na stránkách Národního ústavu pro vzdělávání lze tyto programy vyhledávat podle:

- primární cílové skupiny
- úrovně prevence
- působnosti programu v krajích
- typu rizikového chování (včetně šikany, agrese, kyberšikany)

[15]

5. Další zdroje

Například Společenství proti šikaně, Sdružení linka bezpečí, Minimalizace šikany, Dětské krizové centrum atd.

2.7 Postup při řešení šikany

Pokud se šikana objevila a nestačila přerůst ve čtvrté a páté stadium, měli by situaci zvládnout informovaní učitelé s podporou vedení školy. Většina žáků totiž v počátečních třech stadiích ještě zcela nepřijala postoje a názory agresorů, a tak lze předpokládat, že vyspělejší žáci (hlavně po stránce morálky a socializace) budou při vyšetřování a následné nápravě spolupracovat a zbylá většina nebude tyto snahy bojkotovat. [5]

Kolář (2001) dělí tuto etapu na dvě hlavní části: diagnostiku a vlastní nápravu. [7]

2.7.1 Diagnostika

Tato fáze vyžaduje od každého pedagoga čas, citovou angažovanost, ochotu být tu pro ochranu a emoční podporu oběti a také velké odhodlání.

Důvody, které by měly odstartovat vyšetřování šikany, jsou dva: přímo alarmující signály (například telefonická či osobní informace rodičů o podezření na šikanování, náhlým provalením šikany, zoufalou reakcí oběti) a nepřímé varující signály (například projevy outsidera-dítě bez kamarádů, špatný emoční stav dítěte, náhlé zhoršení prospěchu apod.).

Při diagnostice nás dále zajímají následující otázky:

- Jaké je chování a spolupráce skupiny, vztahy v ní a celková atmosféra?
- Jak závažné a četné jsou agresivní projevy?
- Jak dlouho šikanování trvá?
- Kolik je obětí a kolik agresorů?

Dalšími kroky potom jsou:

- Rozhovor s informátory a oběťmi.
- Nalezení vhodných svědků.
- Individuální, případně i konfrontační rozhovory se svědky.
- Zajištění ochrany obětem.
- Rozhovor s agresory. Možná je i konfrontace mezi nimi. [7]

2.7.2 Řešení šikany- náprava

Obecně jsou využívány dva postupy pro nápravu šikany (Kolář, 2001):

- a. Represe- vyšetření šikany a potrestání žáků, kteří se na ní podíleli. Může být brána jako odrazující příklad pro ty, kdo by snad chtěli zkoušet něco podobného. Jako prevence ovšem většinou působí pouze na ostatní žáky, u agresorů naopak může znamenat počátek jiného nevhodného chování. Většinou nefunguje bez následné preventivní práce.
- b. Usmíření- lze zvážit u méně závažné šikany, ale pouze v případě, že oběť na toto řešení přistoupí. Druhou podmínkou je, že agresor uzná špatnost a odsouzeníhodnou svého jednání a je ochotný své chování změnit. [7] Výhodou této možnosti je to, že veřejně neoznačíme útočníky a oběti, a tak se u nich tyto negativní role neupevňují. Metoda má své místo u dětí mladšího školního věku. [6]

3 Šikana na malých a velkých školách

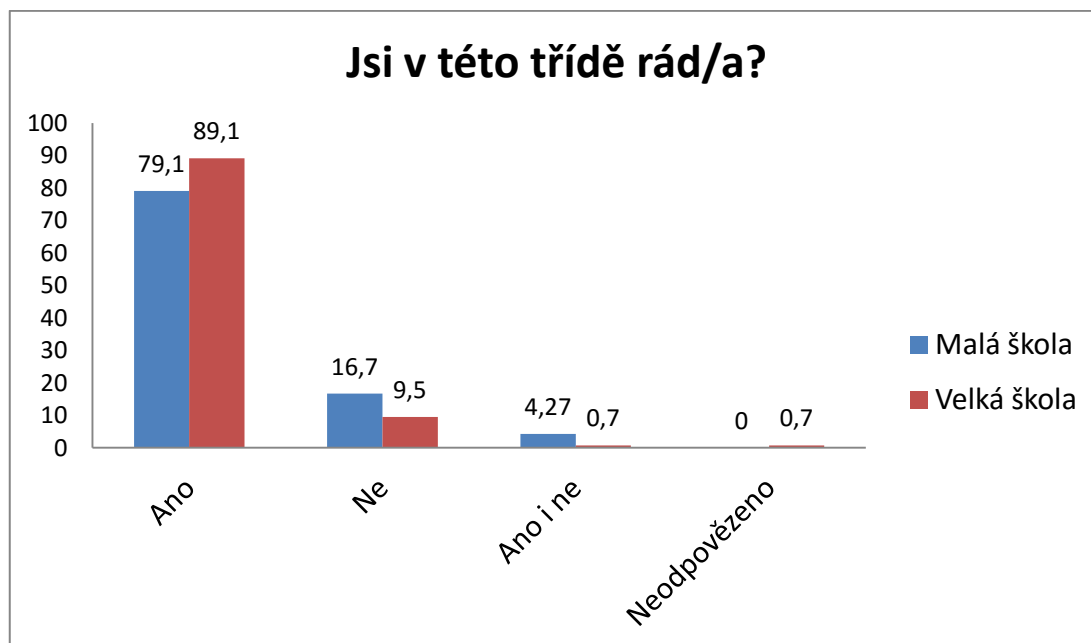
Prvním z cílů práce bylo pokusit se porovnat výskyt šikany na malé a velké škole, respektive v malém a velkém kolektivu. Předpokládala jsem, že šikana se ve větší škole objeví ve větším měřítku než ve škole menší.

Pro ověření svého předpokladu jsem vybrala jednu školu městskou, kterou tento školní rok navštěvuje přibližně 650 žáků. Jedná se o školu sídlištního typu v krajském městě v Ústeckém kraji.

Průzkum na menších školách proběhl na dvou školách Jihočeského kraje, obě jsou to školy vesnického typu, v delší vzdálenosti od krajského města. Obě nyní navštěvuje přibližně 80 žáků.

Na všech třech školách byly rozdány dotazníky žákům prvního stupně (Příloha 1), od třetí do páté třídy. Jejich vyplnění bylo anonymní, děti se neměly podepisovat ani psát třídu. Celkem se vrátilo 147 dotazníků z velké školy a 60 dotazníků ze dvou škol malých. Zjištěné údaje byly zpracovány do přehledných grafů.

Graf č. 1 Jsi v této třídě rád/a? (v %)

Většina dětí odpověděla na otázku, zda se jim v jejich třídě líbí, kladně. Dokonce ve větší škole jsou děti spokojenější. Na malých školách se nelíbí přibližně 17 % dětí, na velké škole je to zhruba polovina (tj. 9, 5 %). Jako vysvětlení, které víceméně potvrzuje i následující tabulka (č. 1), která uvádí nejčastější důvody, proč se dětem ve škole nelíbí, se jeví fakt, že dětem ve třídním kolektivu chybí kamarádi, nebo mají pocit, že jsou na ně ostatní děti zlé.

Tabulka č. 1 Proč se ti ve třídě nelíbí (četnost)

Varianta odpovědi	Malá škola	Velká škola
učení je těžké a mám špatné známky	0	5
paní učitelka je přísná	0	0
nemám tu skoro žádné kamarády	0	7
učitelé mě nemají rádi	0	1
ostatní děti jsou na mě zlé	4	2

Na další otázku, zda děti mají pocit, že ve třídě patří k nějaké partě, děti z malých škol i ze školy velké odpověděly stejně. Přibližně tři čtvrtiny dětí si myslí, že do party patří, zbývající čtvrtina se k žádné partě nehlásí.

Taktéž výsledky odpovědí na otázku, jestli byly děti svědkem toho, že někdo ubližoval jejich spolužákovi, se na obou typech škol shodují. Možnost ano zvolilo 58 % dětí malých škol a 59,2 % žáků školy velké. O jaké ubližování nejčastěji šlo, uvádí opět tabulka (č. 2).

Zatímco děti z malých škol si vystačily s nabízenými odpověďmi, ve velké škole se děti rozepsaly a uváděly následující: sebral mu oběd, posmíval se setře, házeli čepici do popelnice (tato odpověď se vyskytla u dvou respondentů z jedné třídy), zalepili mu pusku a drželi

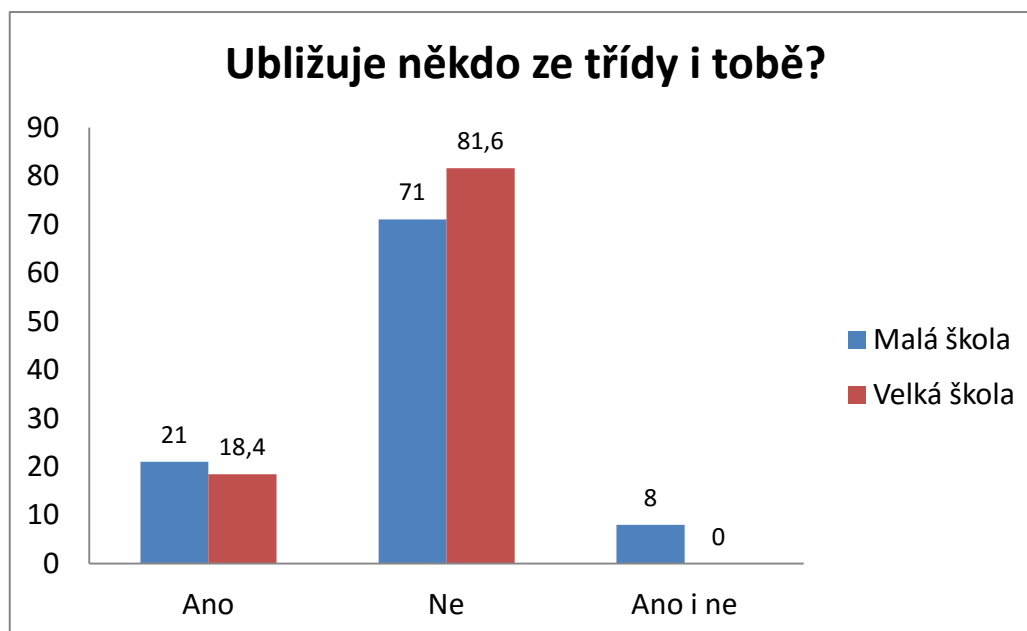
ho na záchodě, schovávali věci na TV pod špinavé topení, shodili ho na zem a nadávali mu, šikanovali ho.

Tabulka č. 2 Jak ostatní ubližovali spolužákovi? (četnost)

Varianta odpovědi	Malá škola	Velká škola
bil ho	8	33
bral mu věci a nechtěl mu je vrátit	1	57
smál se mu	3	30
nadával jemu nebo jeho rodině	0	25
Jiné	4	8

Naproti tomu, pokud děti na velké škole vidí někoho, jak ubližuje jinému, z 97 % se nepřidávají. Na malé škole je to pouhých 83 % dětí, které odolají a na trýznění se nepodílejí.

Graf č. 2 Ubližuje někdo ve třídě tobě? (v %)

Pokud mají děti pocit, že jim někdo ubližuje, pak se tak děje pouze občas a nejčastěji jde o to, že se jim ostatní děti smějí.

4 Diagnostika skupiny- stav před záchytem

V září jsem po kolegyni převzala žáky, které ona měla v první a druhé třídě. Jedná se o třídu samostatnou, tento školní rok jsou to třetí. Je to třída nespojená (jako jediná na prvním stupni, 1. a 2. třída jsou spojené, 4. a 5. také).

Do třídy chodí celkem 13 dětí, šest dívek a sedm chlapců. Protože jsme malá venkovská škola (tento školní rok navštěvuje naši školu 78 dětí, z toho na první stupeň připadá 43 dětí), scházejí se zde děti z okolních vesnic. To znamená, že se vídají i mimo školní třídu, odpoledne po vyučování tráví často společně a také rodiny se často navzájem velmi dobře znají.

4.1 Kolektiv třídy

V říjnu se objevily první problémy v rámci kolektivu. Děti byly navenek ukázněné, dalo by se říci poslušné, pokud se objevil problém, vyřešil se domluvou. Situace se ale postupně měnila, mezi dětmi navzájem docházelo stále častěji ke konfliktům. Tyto konflikty (kritika, slovní napadání spolužáků a nevhodné chování k sobě navzájem) byly mířeny hlavně na jednu dívku. Říkejme jí Eliška.

Při konzultaci mi kolegyně, bývalá třídní učitelka žáků, sdělila, že třída byla klidná, v první třídě by se dala označit jako sehraný kolektiv s přátelskými vztahy. Ve druhé třídě k nim propadla jiná dívka, říkejme jí Anička.

Anna nastoupila do školy s odkladem, byla tedy již téměř o dva roky starší než ostatní děti, ale jen o rok starší než Eliška, která měla také odklad školní docházky. Obě děvčata navíc pocházejí z jedné vesnice. Paní učitelka přímo označila Aničku jako důvod narušení do té doby klidných, vstřícných a otevřených vztahů ve třídě. Anna navíc

vystupuje jako poměrně silná osobnost, která ovládá lidi (děti, a hlavně dívky) kolem sebe.

Ani jedna z dívek nemá dobrý prospěch, v rámci třídy patří ke slabším žákům. Obě prošly vyšetřením v pedagogicko-psychologické poradně. Následné shrnutí závěrů poradny je doplněno také o nástin rodinné situace obou dívek.

1. Eliška: V poradně nebyla diagnostikována žádná SPU, nicméně bylo konstatováno, že oslabeny jsou dílčí percepčně motorické funkce a že v oblasti kognitivních schopností se dívka nachází v pásmu podprůměru. Zpráva uvádí u Elišky obtížněji regulovatelné chování, které ale nenese známky poruchy aktivity a pozornosti. Vyšetření bylo provedeno 24. 11. 2014, v současné době rodiče čekají na nový termín opětovného vyšetření.

Již od září se objevují nedostatky v domácí přípravě dívky (nevypracované či nepodepsané domácí úkoly, zapomínání pomůcek apod.). Ve čtvrtletí jí byla udělena důtka třídního učitele právě za časté zapomínání. Dívka navíc chodila do školy zanedbaná, často ve velmi špinavém oblečení. Po domluvě s rodiči dojde vždy k dočasnému zlepšení situace, toto zlepšení je ale vždy pouze v řádu dnů. Rodiče sami přiznávají, že velmi často nezvládají Elišky afektované stavy, které se u ní objevují doma i ve škole ve spojení se školními povinnostmi. Eliška má problém s respektováním pravidel a požadavků.

2. Anna: První vyšetření v poradně Anna absolvovala již v říjnu 2010. Byl doporučen odklad školní docházky. V rámci vyšetření bylo konstatováno, že dívka netrpí žádnou SPU, ale má malou odolnost v mentální zátěži, kognitivní schopnosti jsou v pásmu

podprůměru a vyskytuje se u ní horší schopnost přizpůsobit se požadavkům školy.

Další vyšetření proběhlo 4. 5. 2015, škola zvažovala zařazení Aničky do RVP ZV s přílohou pro žáky s lehkým mentálním postižením. Toto ovšem při vyšetření prokázáno nebylo, stejně tak bylo potvrzeno, že se u Aničky nevyskytují SPU a škole bylo doporučeno vypracovat pro dívku individuální vzdělávací plán (bez integrace). Zároveň bylo vysloveno podezření na ADHD.

Anna žije s matkou a dvěma sourozenci, rodinné zázemí je fungující, dívka chodí do školy připravená. Občas vyvstávají pochybnosti, zda dívka plní úkoly sama, vlastním přičiněním, nebo jestli jí matka „pomáhá“.

4.2 Sociometrické šetření

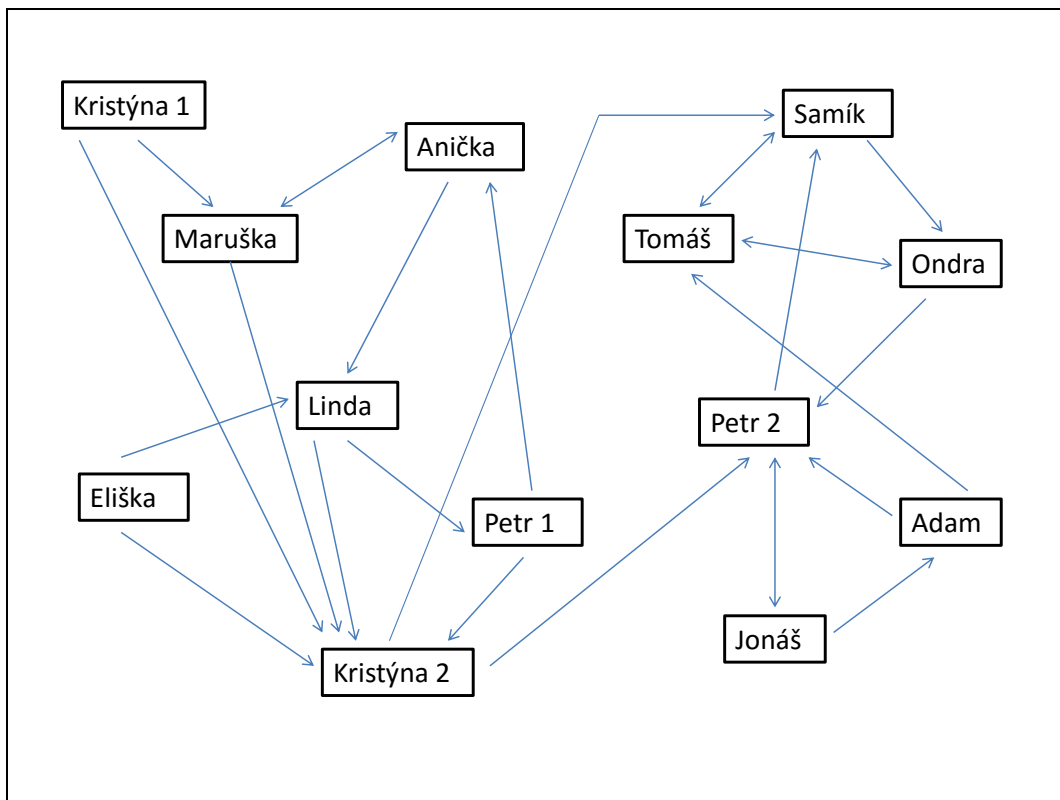
Po konzultaci s kolegyní, která prošla tříletým vzdělávacím kurzem (Streitschlichtung in der Schule- Ausbildung für die Schulmediatoren) v německé Míšni, který se zaměřoval právě na problematiku šikany na školách, jsem hned v říjnu provedla sociometrický výzkum, abych zjistila, jaké vztahy ve skupině jsou.

Dětem ve třídě jsem položila dvě otázky:

- a. Komu bys chtěl dát dárek k Vánocům, kdybys měl vybrat jenom jednoho spolužáka?
- b. S kým bys chtěl sedět v lavici?

Následující sociogram ukazuje poměrně přehledně, jaké je propojení a postavení jednotlivých členů skupiny.

Obrázek 1. Sociometrické šetření- listopad 2015

Z náčrtu je patrné, že silné postavení v této třídě mají hlavně dva jedinci- Kristýna 2 a Petr 2. Ačkoliv by se dalo očekávat, že právě oni by mohli dění ve skupině významně ovlivňovat pozitivním směrem, není to pravda. Jsou to kamarádské typy, poměrně snadno navazují kontakt s ostatními a vycházejí takřka se všemi ze třídy. Na ostrakizaci Elišky se nepodílejí, nicméně ani se jí v daný okamžik nezastanou.

Naopak jasně z náčrtu vyplývá postavení Elišky a Kristýny 1. Tyto dvě dívky jsou vyloženými outsidersy skupiny, což je vidět i v rámci například skupinové práce v hodinách. Dobrovolně si žádnou z dívek do dvojice či skupiny nikdo nevybere.

4.3 Dotazníkové šetření

Dalším krokem byly dotazníky. Jejich úkolem bylo zjistit, jak se děti ve třídě cítí, jestli se necítí nějak ohrožené, nebo jestli vnímají, že se děje nějaká nepravost jinému jejich spolužákovi. Dotazník je k dispozici v příloze (Příloha 2).

Tyto dotazníky měly děti podepsat, a byly ubezpečeny, že se nikdo jejich odpovědi nedoví a že nebudou nijak trestány za svůj názor.

Z jejich odpovědí vyplynulo, že všem dětem se ve třídě líbí. Jako nejčastější důvod proč, uváděly, že tu mají kamarády (tuto možnost vybrali úplně všichni včetně Elišky). Dalšími důvody (v daném pořadí, v závorce je uvedený počet odpovědí) byly: Jde mi učení (7), Jsme bezva parta (5), Děláme zábavné věci (6). Do možnosti jiné uvedly tři děti možnost hrát si o přestávce na tabletu a mobilu a dvě děti napsaly, že mají hodnou paní učitelku.

Na otázku co se jim v naší třídě nelíbí, uváděly děti, že děti ve třídě jsou na sebe zlé (4 děti) a že jim nejde učení (tato možnost se objevila třikrát). Pouze tři děti by chtěly ve třídě něco změnit- Anna by chtěla, aby se děti mezi sebou nemlátily, Petr 2, aby byly upřímné a Adam, aby na sebe byly hodné a nebraly si vzájemně věci.

Pokud se budu zabývat otázkou, zda mají děti pocit, že jim někdo ve třídě ubližuje, objevily se pouze tři kladné odpovědi- Eliška odpověděla, že se jí děti smějí a berou jí věci (odpověď je trochu zarážející vzhledem k vyložené štítivému odporu vůči její osobě). Petr 1 uvedl, že se spolužáci smějí jemu nebo jeho rodině (velice často řešíme oslovování mezi žáky zkomoleným příjmením, což obzvlášť Petr velmi nelibě nese). A Kristýna 1 si taktéž stěžuje na nadávky.

V pohledu na ubližování ostatním spolužákům jsou děti ještě kritičtější, šest z nich uvádí, že je ubližováno jejich spolužákovi a to

nejčastěji tak, že se mu někdo vysmívá (4), bere mu věci (1) nebo ho bije (1).

5 Aktivity proti šikaně

Následující seznam aktivit je ukázkou toho, co jsem se třídou podnikla, abychom zlepšili klima ve třídě, naučili jsme se spolu vycházet a slušně se k sobě navzájem chovat, a tak jsme zmírnili (časem třeba úplně odstranili) šikanu z naší třídy.

Cílem aktivit bylo ve shrnutí rozvíjet kooperaci, asertivitu, odpovědnost, empatii a sebekontrolu.

5.1 Rozbitý talíř

Pomůcky: talíř, plátěný sáček popřípadě pevnější igelitová taška.

Postup: Dětem jsem ukázala tašku a řekla jim, aby si představily, že je to něčí tělo, člověk, lidská bytost, ale úplně nejlépe, aby si představily, že je to jejich nejlepší kamarád. Potom jsem vzala talíř a jejich úkolem bylo si představit, že je to lidská duše (duše jejich nejlepšího kamaráda). Talíř jsme vložili do tašky, tašku zavázali a dva žáci jí hodili o zem. Když byla taška na zemi, museli jí všichni pohladit a říct promiň. Potom jsme tašku rozvázali a podívali se, co naše jednání způsobilo s tělem (taška byla neponičená) a co s duší (z talíře byly střepy). Střepy máme stále vystavené ve třídě, denně na očích.

Shrnutí: Na děti tahle aktivita zapůsobila poměrně dost, trochu problém byl s vnímáním duše, protože je to pro ně abstraktní pojem. Jednou z otázek byla ta, jestli máme někde uvnitř sebe opravdu takový talíř (Anna). V zásadě děti pochopily, o čem mluvím, a dnes už si navzájem říkají: „Nenič mi můj talíř.“

5.2 Tabulka konfliktů

Pomůcky: tabulka (Příloha 3), psací potřeby.

Postup: Abychom mohli zvládat konflikty s ostatními, musíme si uvědomit, že konflikt není CO, ale JAK. Dětem jsem rozdala tabulky a jejich úkolem bylo ji v průběhu pěti dnů vyplňovat. Následně jsme společně ve škole prošli, co se jim přihodilo, jak danou situaci vnímaly

a jak ji v daný moment vyřešily. Zároveň se děti měly zamyslet, jestli by situace nešla příště vylepšit lépe a hlavně JAK lépe.

Shrnutí: Děti neměly s tabulkou velký problém, někdy se až styděly, že nemají na určitý den žádný konflikt. Bylo nutné je neustále povzbuzovat, aby se nestyděly mluvit. Jako problematickou vnímám pouze poslední kolonku: Jak dlouho konflikt trval- u takto malých dětí není rozdíl mezi deseti minutami a hodinou či třemi.

5.3 Komunitní kruh

V období po Vánocích jsme zavedli ve třídě komunitní kruh. Zpočátku dvakrát i třikrát týdně, jsme si na začátku vyučování sedli vzadu ve třídě do kruhu (já s nimi) a snažili jsme se popisovat a mluvit otevřeně o svých pocitech. Postupně jsme prošli různými stadii a otázkami:

- a. Za co bych se v předešlém dni pochválil a za co moc ne.
- b. Za co bych pochválil svého spolužáka.
- c. Řekni něco hezkého o spolužákovi po tvé levé/pravé ruce.
- d. Co se mi na naší třídě líbí/nelíbí.
- e. Kdo je můj kamarád, s kým se ve třídě nejvíc bavím a proč.
- f. Řekni kamarádovi, co se ti nelíbí na jeho chování k tobě. Oslov ho jménem. (Petře, nelíbí se mi, že saháš na moje věci.)

Shrnutí: U této aktivity bylo nejtěžší donutit děti si uvědomit, že každá drobnost se cení. A že to, že je někdo dobrý v matematice, ještě neznamena, že je to také spolehlivý kamarád. Jako první děti chválily navzájem školní výsledky, potom sportovní úspěchy atd. Později se nám podařilo více se zaměřit na povahové vlastnosti.

5.4 Společná debata nad novými třídními pravidly

Již v září, v prvním týdnu školy, jsme si společně stanovili naše třídní pravidla. Děti se na nich podílely, samy je vymýšlely a společně jsme také vybrali ilustrace. Nicméně tato pravidla se zabývala spíše

školním řádem a otázka toho, jak se chovat k sobě navzájem, byla v pozadí. Proto jsme společně vymysleli nová pravidla, která by upravovala (rozšířila) ta původní. Nakonec jsme podepsali jakousi smlouvu, která nás všechny zavazuje tato pravidla dodržovat.

Shrnutí: I když děti pravidla sestavily převážně samy, mají s jejich dodržováním problém. Musím jim je neustále připomínat. Forma jakési samosprávy se zde výrazně neujala. Domnívám se, že je tomu tak převážně kvůli nízkému věku žáků.

5.5 „Lavičková“

Pomůcky: lavičky

Postup: Aktivita probíhala v hodině tělesné výchovy. Děti jsem rozdělila do dvou skupin, každá skupina si stoupla na jednu lavičku. Jejich úkolem bylo vždy se BEZ MLUVENÍ seřadit podle nějakého klíče. Např. seřadit se podle abecedy (nejdřív křestní jména, potom příjmení), podle data narození, podle výšky, nejdřív chlapci, potom dívky a podobně. Družstva mezi sebou soutěží.

Hru lze obměňovat, například hrát ve dvojicích na kladině.

Shrnutí: Při této aktivitě naprosto zmizely štítivé projevy vůči Elišce. V zápalu boje na ně nebyl čas. Problémem bylo osočování, kdo mohl za případnou prohru.

5.6 Kdo je to?

Cílem této hry bylo uvědomit si, že lidé jsou odlišní a že i můj kamarád je ve spoustě věcí odlišný. Přesto si zaslouží můj respekt. A naopak i já se mohu od zbytku třídy lišit a ostatní by to měli akceptovat.

Říkala jsem dětem tvrzení a ony se měly rozhodovat, zda platí u nich. Kdo sám sobě odpověděla ano, měl jít k oknu. Příklady tvrzení:

- Mám rád(a) svojí maminku.
- Rád(a) jím hranolky.
- Škola mě baví.

- Každý den jezdím na kole.
- Mám doma psa.
- Líbí se mi zelená barva.
- Dívám se na pohádky.
- Rád(a) čtu knížky.

Shrnutí: Tuto aktivitu bylo potřeba s dětmi rozebrat, trochu je navést na hlavní myšlenku, Všimli jste si, že s vámi pokaždé stál u okna někdo jiný? Kdo je váš kamarád, s kým si rozumíte? A kolikrát s vámi byl tento člověk ve skupině? Kolik věcí máte společných?

Prvním dojem je ten, že se skupina jeví koherentnější, více „propojená“. Potvrdilo se jednak vůdčí postavení Kristýny 2 a Petra 2, ale také bohužel to, že i nadále Elišku nikdo ve třídě vlastně moc nestojí. Překvapením je, že ani Lindu nikdo neoznačil jako chtěnou osobu, dostala se tak do pozice osoby trpěné. Děvčata se s ní baví, Linda si na žádné ústrky nestěžuje, její chování se nijak nezměnilo, proto musíme počkat, jak se situace bude v jejím případě vyvíjet dál.

6.2 Dotazníkové šetření

I s odstupem půl roku se všem dětem ve třídě líbí. Opět všechny odpověděly, že ve třídě mají kamarády. Mírné proměny jsou v důvodech, proč se jim ve třídě líbí: Jde mi učení (6), Jsme bezva parta (6), Děláme zábavné věci (2).

Poměrně optimisticky vyzněly odpovědi na otázku, proč se jim ve třídě nelíbí. Děti již neodpověděly, že by na sebe byly mezi sebou zlé, ani že by neměly kamarády. Znovu se u tří z nich (u stejných jedinců, kteří tak odpověděli i v prvním dotazníku) objevilo, že jim nejde učení.

Co mě ale velmi překvapilo je fakt, že vůbec žádné dítě nemá pocit, že by mu někdo ve třídě ubližoval, nebo že by se někdo nevhodně choval k jinému jejich spolužákovi. Tato část dotazníku ve mně probouzí naději, že se alespoň částečně má práce ve skupině povedla a měla smysl.

7 Závěr

V úvodu závěrečné práce byly vytyčeny dva cíle. Prvním byl ten, zda je možné za období přibližně půlky kalendářního roku zmírnit projevy šikany ve třetí třídě na škole vesnického typu. Druhým cílem práce bylo ověřit předpoklad, že na velké škole městského typu se šikana objevuje častěji a ve větší míře než na škole malé (vesnické).

K prvnímu cíli lze konstatovat, že mírné zlepšení ve vztazích opravdu nastalo. Jak ukázalo sociometrické šetření provedené na začátku listopadu a potom opětovně v květnu, došlo ve třídním kolektivu k mírné změně postavení jednotlivých žáků. Nicméně, tato změna se netýká Elišky, kvůli které celé šetření začalo.

Ze subjektivního pohledu pedagoga jsou k sobě děti o něco milejší, ohleduplnější a snad i vnímavější. Otázkou zůstává, nakolik je daný stav ovlivněn tím, že jde pořád ještě o děti, které jsou stále stavěny před systémem odměn a trestů. To znamená, že nelze odhadnout, jestli mají dané projevy chování opravdu zvnitřněné nebo jsou takové prostě proto, že to chce paní učitelka a rodiče. Každopádně rodiče hrají v této situaci velkou roli a já děkuji a oceňuji ty „svoje“ rodiče, rodiče mých žáků, za to, že k celé situaci přistupují vstřícně a otevřeně a jsou mi nápomocni s jejím řešením.

A jak i dotazník prokázal, děti se již ve třídě necítí ohrožené, ani nemají pocit, že by bylo někomu ubližováno. Spoustu věcí si mezi sebou vyříkaly a u spousty z nich si všímám změn v chování ve vztahu k jiným spolužákům.

Nicméně jde o úplný začátek a ve všech aktivitách je potřeba pokračovat, trůfám si tvrdit, že i v budoucnu na druhém stupni.

Pokud jde o druhý cíl, kdy jsem předpokládala, že na velké škole se šikana vyskytuje mnohem častěji než na školách malých, tento

předpoklad se nepotvrdil. Naopak, dokonce vyšel úplně opačně, a to tak, že šikana je častější v malých školách. Nepotvrdil se tedy ani můj předpoklad, že velké třídní kolektivy poskytují určitou anonymitu a pro agresory je tak snadnější si vybrat svou oběť. Opak je pravdou. Možná by se dalo tvrdit, že ve velkém kolektivu je větší šance najít si svého spojence, a tak lépe zapadnout a nestát se obětí. Naopak v kolektivu menším, kde je člověk odkázán jen na pár spolužáků, je snadnější někomu se znelíbit.

Dále si myslím, že v menším kolektivu je mnohem těžší utajit případné konflikty, protože na děti je prostě mnohem víc vidět a hlavně, učitel na ně má více času. V tom jsou malé školy s menším počtem žáků v jasné výhodě oproti velkým ústavům.

Jak bylo řečeno v úvodu mé závěrečné práce- šikana je fenoménem, vyskytovala se dříve, setkáme se s ní dnes a nejen ve školách bude i v budoucnu. Proto je důležité proti ní bojovat, protože jak říká Úmluva o právech dítěte, každé dítě má právo na ochranu před veškerými formami násilí.

8 Seznam použité literatury

1. BENDL, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
2. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4.
3. ERB, Helmut H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000. ISBN 80-86299-22-8.
4. FIELDOVÁ, Evelyn M. Jak se bránit šikaně. Praha: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.
5. JANOŠOVÁ, Pavlína. Šikana a vyčleňování žáků na základní škole. Liberec: TU Liberec, 2011. ISBN 978-80-7372-779-6.
6. KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-409-5.
7. KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
8. KOLÁŘ, Michal. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
9. KOPŘIVA, Pavel, NOVÁČKOVÁ, Jana, NEVOLOVÁ, Dobromila, KOPŘIVOVÁ, Tatjana. Respektovat a být respektován. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.
10. ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
11. ŘÍČAN, Pavel, JANOŠOVÁ, Pavlína. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
12. TUPÝ, Jiří. Ostrakismus u adolescentů-BP. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 2011.
13. VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
14. Kolektiv autorů. Kyberšikana a její prevence- příručka pro učitele. Plzeň: Člověk v tísni, 2009.

15. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/>>
16. Národní ústav pro vzdělávání [online]. Dostupný z WWW: <<http://www.nuv.cz/>>

9 Přílohy

Příloha 1: Dotazník 1 (srovnání škol).

Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá:

1. Jsi v této třídě rád/a? ANO – NE
  2. Pokud se ti v této třídě nelíbí, je to proto, že:
    - učení je těžké a mám špatné známky
    - paní učitelka je přísná a chce po nás úkoly
    - nemám tu skoro žádné kamarády
    - učitelé mě nemají rádi
    - ostatní děti jsou na mě zlé (smějí se mi, berou mi věci, nebaví se se mnou, okřikují mě...)
  3. Patříš ve třídě k nějaké „partě“? ANO – NE
  4. Byl jsi někdy svědkem toho, že někdo ze třídy ubližoval jinému spolužákovi? ANO – NE
Pokud jsi zakroužkoval ano, jak mu ubližoval?
    - bil ho
    - bral mu věci a nechtěl mu je vrátit
    - smál se mu
    - nadával jemu nebo jeho rodině
    - jinak. Jak? .....
  5. Když někdo ze třídy ubližuje jinému spolužákovi, přidáš se? (také se mu směješ, okřikuješ ho...) ANO – NE
  6. Ubližuje někdo ze třídy tobě? ANO – NE
Pokud jsi zakroužkoval ano, jak ti ubližuje?
    - bije tě
    - bere ti věci a nechce ti je vrátit
    - směje se ti
    - nadává tobě nebo tvou rodině
    - jinak. Jak? .....
- Jak často ti ostatní takto ubližují?
- skoro každý den
  - jenom občas
  - stalo se to jednou, teď už ne

Příloha 2: Dotazník 2 (třídní šetření).

Vyber, co podle tebe nejvíce platí:

1. Líbí se ti v naší třídě? ANO – NE
2. a. Co se ti ve třídě líbí?
  - mám tu kamarády
  - jde mi učení
  - jsme bezva parta
  - děláme zábavné věci
  - něco jiného: .....

b. Co se ti ve třídě nelíbí?

  - nemám tu kamarády
  - nejde mi učení
  - neděláme nic zábavného
  - děti ve třídě jsou na sebe zlé
  - něco jiného: .....
3. Ublížíje ti někdo ve třídě? ANO – NE
Jak ti ubližuje?
  - bije mě
  - bere mi bez dovolení věci
  - směje se mi
  - nadává mi (nebo mojí rodině)
  - jinak: .....
4. Ublížíje někdo ze třídy jinému spolužákovi? ANO - NE
Jak mu ubližuje?
  - bije ho
  - bere mu věci bez dovolení
  - směje se mu
  - nadává mu (nebo jeho rodině)
  - jinak: .....
5. Kdybys mohl(a) v naší třídě něco změnit, co by to bylo?

Příloha 3- Tabulka konfliktů

	PONDĚLÍ	ÚTERÝ	STŘEDA	ČTVRTEK	PÁTEK
KDY? (ráno, večer...)					
KDE? (škola, hřiště...)					
S KÝM? (učitel, kamarád...)					
O CO ŠLO?					
JAK TO SKONČILO? (uhodil jsem ho, odešel jsem...)					
JAK DLOUHO TO TRVALO?					